

Cele „trei Simboluri principale” (Tria Symbola catholica sive oecumenica) ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

Adolf Martin RITTER*

Rezumat:

Articolul de față își propune redarea textelor și explicarea următoarelor simboluri de credință ale Bisericii primare: Crezul Apostolic, Crezul Niceo-Constantinopolitan și Crezul Atanasian. De asemenea, sunt traduse alte texte adiționale înrudite cu aceste documente. Studiul cuprinde informații amănunțite privind originea, dezvoltarea și conținutul teologic al celor trei mărturisiri de credință. Sunt atinse, de asemenea, o serie de teme teologice, cum ar fi: Botezul în primele secole, Filioque, relațiile intertrinitare etc.

Cuvinte cheie:

Mărturisiri de credință ale primelor secole; Apostolicum; Nicaeno-Constantinopolitanum; Athanasianum; Filioque.

I. Textele însoțitoare și texte care stau la baza lui Apostolicum

1. Introducere istorică

Potrivit unei tradiții consemnate cel târziu la sfârșitul secolului al IV-lea, vechea mărturisire de credință bisericească cunoscută și folosită până astăzi sub numele de „Simbolul Apostolic” (*Symbolum Apostolicum*), a fost considerată literalmente ca o lucrare a celor doisprezece Apostoli și nu doar ca o sistematizare a mesajului lor (un întreg al Bibliei creștine în două părți). Și Reformatorii au păstrat această percepție. Drept urmare, Simbolul Apostolic și-a găsit în *Cartea concordiei* numeroase abordări. Chiar dacă tradiția legată de originea apostoli-

* Dr. Adolf Martin Ritter, profesor emerit al Universității din Heidelberg, Germania.
E-mail: amritter@t-online.de.

Adolf Martin Ritter

că a acestei mărturisiri¹ și-a pierdut de mult plauzibilitatea ei², totuși renumiți cercetători, precum Theodor Zahn (1838-1933), specialist în Noul Testament și patrolog, au rămas convinși că *Apostolicum* poate fi văzut drept „cea mai veche, cea mai populară și cea mai universală mărturisire de credință a creștinătății”³. Cel puțin aproape până în prezent a existat un consens științific că „mărturisirea” aparține esenței credinței creștine și că este „tot atât de veche precum Biserica”. Din „formele cele mai simple s-au dezvoltat mereu de-a lungul istoriei” –, ca delimitare față de învățătura greșită și ca rezumat a ceea ce a fost văzut de către fiecare drept cuprins principal al credinței creștine – mărturisiri de credință. Drept urmare, ar fi posibil ca pornind de la formele mărturisirilor de credință ale secolelor IV-V devenite clasice, precum *Nicaeno-Constantinopolitanum*⁴ și așa-numitul *Romanum* – care probabil că „într-un fel de analiză recurentă a acestui proces de dezvoltare ar putea fi distins ca un fel de «Urapostolicum» (prima formă a lui *Apostolicum*) ale cărui începuturi au fost plasate adesea deja în jurul mijlocului secolului al II-lea”⁵ – este văzut drept cel mai important preambul al Simbolului Apostolic (a cărui existență a fost confirmată pentru prima dată câteva secole mai târziu).

Este atestat istoric doar că, de exemplu, referatul din Fapte despre „famenul” din Etiopia și botezul său prin Apostolul Filip (*FA* 8, 26-40) a fost considerat pe la sfârșitul secolului al II-lea ca având nevoie să fie ajustat. De aceea, textul a suferit o intercalare (v. 37; vezi 2.1), potrivit căreia Apostolul Filip a răspuns dorinței de a fi botezat a funcționarului de curte străin (*FA* 8, 36) că ar fi posibil să i se împlinească cererea (sau, după o altă versiune: el ar putea fi mântuit), dacă crede din toată inima; iar acesta ar fi răspuns cu o „formulă de mărturisire” specifică. Nu este în niciun caz sigur că această inserare reflectă deja o necesitate eclezială de a lega actul baptismal de o chestionare de credință. Aceasta poate să fie explicată mai degrabă prin aceea că el ar fi trebuit oarecum să remedieze „jena” care a existat legată de noțiunea târzie a administrării „precipitate” a Botezului pentru un străin, pe baza unei singure discuții avute în timpul unei călătorii⁶.

¹ Este întâlnită pentru prima dată în forma actuală într-o serie de predici (atribuită în mod greșit lui Augustin), probabil din secolul al VIII-lea ([Pseudo-] Augustinus, *Sermo* 240 [PL 39, 2189]); vezi mai jos 2.5 cu nota bibl. 21.

² Vezi în legătură cu acest proces acum mai ales monografia lui M. Vinzent, *Der Ursprung des Apostolikums im Urteil der kritischen Forschung* (FKDG 89), Göttingen, 2006. Primele îndoieli s-au ridicat când Apusul a avut experiența, în contextul negocierilor de unire cu Biserica din Bizanț, care până la urmă au eșuat, că *Symbolum Apostolorum* pur și simplu nu era cunoscut în Răsărit.

³ Th. Zahn, *Das apostolische Symbolum*, Erlangen-Leipzig, 1893, p. 5.

⁴ Vezi în acest sens partea II.

⁵ A.M. Ritter, art. „Glaubensbekenntnis(se) V. Alte Kirche”, *TRE* 13, 1984, 399.

⁶ Vezi Tertullian, *De baptismo* 18.

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

Într-adevăr, există motive bune să presupunem că în a doua parte a secolului al II-lea, exista deja cel puțin a doua dintre „chestionările credinței”, în forma cunoscută din „Sacramentarul vechi gelasian” (vezi 2.2 cu nota bibl. 18). Aceasta este cu atât mai probabil cu cât „întrebările baptismale” sau mărturisirile „interogatorice” sunt atestate – cel puțin indirect⁷ – deja înainte de Tertulian (cca. 160-220). Aproape aceleiași perioade îi aparțin și primele atestări ale așa-numitei „reguli de credință” (*regula fidei*), care, în ceea ce privește conținutul, merg în aceeași direcție precum „canonul adevărului” (κανὼν τῆς ἀληθείας), care pot să fie anticipate tot atât de puțin din preistoria simbolurilor vechi, precum „chestionările baptismale”, pe cât de mult ar trebui avută în vedere diferența dintre simbol și *regula fidei*. Mai ales utilizarea lui la Tertulian⁸ corespunde mai degrabă cu ceea ce dorește să se exprime cu ajutorul noțiunii „canon în canon”, cu condiția că prin acesta se înțelege un ghid spre corecta înțelegere și nu un principiu critic față de viziunea Scripturii. Cel mai cunoscut și în orice caz cel mai citat loc în acest context este începutul cap. 10 din cartea I a principalei lucrări a lui Irineu, „Împotriva ereziilor” (vezi 2.3). Aici apare ca „regulă a credinței” suma a ceea ce a fost învățat de către Hristos și de către Apostoli și a fost transmis mai departe în tradiția apostolică. În ceea ce privește cuprinsul, este recognoscibilă o formă care s-a folosit de *1 Co* 8, 6, însă care s-a dezvoltat apoi în sensul versetului *Mt* 28, 19 pentru ca mărturisirea să fie extinsă și la Sfântul Duh. Faptul că în toate a pătruns atât de incontestabil teologumena lui Irineu, precum aceea a „recapitulării” (ἀνακεφαλαίωσις, *recapitulatio*) tuturor lucrurilor în și prin Iisus Hristos la sfârșitul vremii, face deja puțin probabilă posibilitatea de a avea aici de-a face cu un material tradițional transmis mot à mot. Mai degrabă se poate dovedi, tocmai pe baza mărturiei lui Irineu, că în „regula credinței” este vorba de o compoziție liberă, disponibilă deja cu siguranță în elementele ei de bază, dar variabilă în ceea ce privește formularea.

O mărturisire de credință „declaratorie” (începând cu „Eu cred”, respectiv „Noi credem”) nu este prezentă nicăieri înainte de secolul al IV-lea. Este întâlnită pentru prima dată în *Vest* într-un text al episcopului din Asia Mică, Marcel de Ankyra (vezi 2.4), în scrisoarea sa (transmisă în *Cutiuța cu medicamente* 72, 3, 1 a lui Epifaniu de Salamina) către episcopul Iulius al Romei (341), cu ocazia unei șederi mai prelungite a lui Marcel în capitala romană. S-a presupus înainte că aceasta a fost formulată, ca dovadă a Ortodoxiei lui (pusă la îndoială în Răsărit)

⁷ Vezi W. Kinzig, „«... natum et passum etc.»». Zur Geschichte der Tauffragen in der lateinischen Kirche bis zu Luther”, în: W.K./C. Marksches/M. Vinzent, *Tauffragen und Bekenntnis. Studien zur sogenannten „Traditio Apostolica”, zu den „Interrogationes de fide” und zum „Römischen Glaubensbekenntnis”* (AKG 74), Berlin, 1999, p. 75-183; aici p. 116-118.

⁸ Vezi mai ales *adv. Prax.* 2; *virg. vel.* 1; *praescr. haer.* 13.

Adolf Martin Ritter

după mărturisirea baptismală folosită la Roma, după care a urmat citarea mot à mot. El ar fi cu aceasta cel mai vechi martor al așa-numitului *Romanum* (la origine scris în greacă) și cu aceasta, așa cum am amintit, cel mai important predecesor al lui *Apostolicum*. În cercetarea actuală există tendința de a renunța total la această ipoteză⁹. Presupunul *Romanum* ar fi fost la origine mai degrabă un *Marcellianum* sau ar fi fost formulat „la scurtă vreme de către un sinod roman”¹⁰. În ceea ce privește un simbol baptismal roman oficial, lipsește orice urmă din perioada dinaintea de 341; și chiar după aceasta, treptat, redactarea originală (marceliană) a căzut în uitare (sau a fost în mod conștient ascunsă) și ar fi făcut vizibilă doar o influență parțială asupra mărturisirii de credință considerată acum drept „romană”, ba chiar și asupra simbolurilor răsăritene¹¹.

Probabil că acest simbol marcelian (?) a fost în centrul unui comentariu dedicat lui Fotin de Sirmium, pe care Rufin pare să-l prezinte drept cea mai veche explicare *vestică*¹²; în vreme ce în Răsărit îi era cunoscut lui Chiril al Ierusalimului în ale sale *Cateheze baptismale*¹³ existente înainte cu cel puțin o jumătate de secol. În această *Expositio symboli* a lui Fotin-Rufin apare, desigur într-o formă nedezvoltată, și tradiția despre „mărturisirea de credință a celor doisprezece Apostoli”, la care ar fi contribuit fiecare dintre ei (vezi 2.5). Probabil că aceasta a existat deja când Marcel a fost la Roma, precum și puțin mai târziu, la sinodul de la Sardica 343 (într-o traducere latină, sau chiar în mai multe versiuni), iar de la sfârșitul secolului al IV-lea – începutul secolului al V-lea înapoi a fost însoțită de un comentariu al acestei mărturisirii care circula în diferite variante în catehezele baptismale apusene și, în cele din urmă, în liturgiile baptismale, în care a fost extins¹⁴, în conformitate cu provocările istorice schimbătoare.

Un „punct de cotitură în dezvoltarea spre versiunea instituționalizată a mărturisirii de credință” a fost marcat apoi de o măsură de reformare eclezială a lui Carol cel Mare în anii 811-813 (vezi 2.6), cu scopul de a duce la uniformizarea slujbei baptismale. Aceasta implică și implementarea unui singur text al mărturisi-

⁹ Mai ales pe baza cercetărilor realizate de M. Vinzent, în special în ultima sa monografie (nota bibl. 2).

¹⁰ Mai întâi teza lui M. Vinzent (vezi nota anterioară), apoi o nouă propunere a echipei editoriale din jurul lui H.C. Brennecke, *Athanasius Werke* III, 1, 3, Berlin, 2007, Nr. 41.7, § 11 (p. 155), explicată de U. Heil, „Markell von Ancyra und das Romanum”, în A. von Stockhausen/H.C. Brennecke (ed.), *Von Arius zum Athanasianum. Studien zur Edition der „Athanasius Werke”* (= TU 164), Berlin 2010, p. 85-103; aici p. 97-100.

¹¹ Cel mai ușor recognoscibil în formula „răstignit sub (în vremea lui) Ponțiu Pilat” (σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου); compară textele 2.4 cu 2.2.

¹² Vezi excursul din nota bibl. 9 a monografiei citate, p. 330-360.

¹³ Vezi mai jos II.2.2.

¹⁴ Vezi M. Vinzent (precum nota bibl. 2), Registru vezi „Bekennnis”.

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

rii de credință și eliminarea variantelor locale. Pentru acest rol i-a fost recomandată o formă de text care la origine a fost probabil adoptată în sud-vestul Franței, nu în ultimul rând prin misiunea lui Priminus (Pirmin) și a abației Reichenau (începutul sec. VIII) și care „deja câștigase în mare măsură o bună răspândire, precum și o popularitate”¹⁵. Aceasta a fost ultima formă a *textus receptus* al *Symbolum Apostolicum* (respectiv *Apostolorum*).

2. Texte

2.1. Chestionarul baptismal și mărturisirea baptismală din Fapte 8, 37^a

Text și aparat critic din Nestle-Aland, 1993

[36: ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδόν, ἦλθον ἐπὶ τι ὕδωρ, καὶ φησιν ὁ εὐνοῦχος· ἰδοὺ ὕδωρ, τί κωλύει με βαπτισθῆναι;] εἶπεν δὲ αὐτῷ Φίλιππος·^b Ἐὰν^c πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς^d καρδίας σου^e σωθήσῃς. ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν· πιστεύωεις τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ^e.

[36: „Și, pe când mergeau pe cale, au ajuns la o apă; iar famenul a zis: Iată apă. Ce mă împiedică să fiu botezat?”. Filip a zis: Dacă crezi din toată inima, ești mântuit. Și el răspunzând, a zis: Cred că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu.

^a Intercalarea este atestată pentru prima dată la Irineu, *Adv. haer.* III, 12, 8 (sfârșitul secolului al II-lea); cel mai vechi manuscris biblic care-l cuprinde este *Codex Laudianus* din secolul al VI-lea [= E]. Este, de asemenea, consemnat de anumite minuscule (nu rele); vezi în acest sens K. și B. Aland, *Der Text des Neuen Testaments*, Stuttgart, 1982, 302-305. ^b Numele este oferit doar de manuscrisul E. ^c *Vl. εἰ.* ^d Lipsește dintr-un minuscul. ^e Transmis nesigur. ^f *Vl. ἔξεστιν* („este posibil [să se îndeplinească această cerere?”]). ^g *Vl. τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν* („că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu”). Este mai bine să nu fie luat împreună cu textul din *FA* 2, 2° Doar notele cu privire la introducerile istorice ar trebui să fie numărate și asociate cu acestea. Aș prefera aceasta atunci când traducerea este oferită în paralel cu originalul, așa cum fac eu aici.

¹⁵ Vezi J.N.D. Kelly, *Altchristliche Glaubensbekenntnisse*, Göttingen 1972, p. 415-416 (citată p. 416).

Adolf Martin Ritter

2.2. Chestionarul baptismal potrivit celei de-a doua forme a așa-numitului
Sacramentarium Gelasianum vetus

Text din Liber Sacramentorum Romanae Aecclesiae Ordinis Anni Circuli
[*Cod. Vat. Reg. lat. 316/ Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56*], ed. L.C. Mohlberg/L.
Eizenhöfer/P. Siffirin, Rom, 1960, p. 95-96^a.

*Et antequam perfundas eum
aqua, interrogas ei verba
symboli et dicis: Credis in
deum patrem omni potentem?
Respondet: Credo. Credis et in* 5
*Iesum Christum filium eius unicum dominum nostrum natum
et passum? Respondet: Credo.
Credis et in spiritum sanctum,
^bsancta aecclesia^b, remissionem* 10
peccatorum, carnis resurrectionem? Respondet: Credo.

Iar înainte ca tu să torni apă, să-l întrebi despre cuvintele simbolului (de credință) și să zici: Crezi în Dumnezeu Tatăl, Cel Atotputernic? El răspunde: Cred. Crezi de asemenea în Iisus Hristos, Fiul Său Cel Unul-(Născut), Domnul nostru, Care a fost născut și Care a murit? El răspunde: Cred. Crezi, de asemenea în Duhul Sfânt, [cu privire la Sfânta Biserică^c?], Sfânta Biserică, în iertarea păcatelor și în învierea trupurilor? El răspunde: Cred.

^a Citat după W. Kinzig, „... *natum et passum etc.*” „Zur Geschichte der Tauffragen der lateinischen Kirche bis zu Luther”, în W.K./C. Marksches/M. Vinzent, *Tauffragen und Bekenntnis. Studien zur sogenannten „Traditio Apostolica”, zu den „Interrogationes de fide” und zum „Römischen Glaubensbekenntnis”* (AKG 74), Berlin, 1999, p. 175-183; aici p. 142. Cu privire la datarea formulei, posibil în cea de-a doua parte a secolului al II-lea, vezi ibidem p. 86-115, mai ales p. 86-91. |^{b-b} Potrivit aprecierilor colegului meu latinism de la Heidelberg, acesta ar putea fi ori un adaos tardiv în nominativ, chiar dacă în text (precum de exemplu *Cicerone vivo*, „în vremea lui C.”) probabil ar fi de înțeles ca *ablativ absolut* (potrivit lui H.-A. Gärtner); ori ar fi trebuit ca editor să scrie: *Credis in ... sancta<m> ecclesia<m> ...*, mai ales că «*m-ul*» final în Antichitatea târzie probabil că nu mai era pronunțat iar «*in*» este prepoziție atât cu acuzativul, cât și cu ablativul (vezi W. Berschin și G. Becht-Joerdens). |^c Aceasta este propunerea de traducere a lui H.-A. Gärtner.

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

2.3. Irineu al Lyonului († jurul anului 200) și a sa „Regulă a credinței”
(Adv. haer. I 10, 1-2)

Text din: SC 264, p. 157-159.

Ἡ μὲν γὰρ Ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ δὲ τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παραλαβοῦσα τὴν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, τὸν πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰς θαλάσσας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, πίστιν· καὶ εἰς ἓνα Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας· καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον, τὸ διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυχὸς τὰς οἰκονομίας, καὶ τὰς ἐλεύσεις^a, καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἔγερσιν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν ἔνσαρκον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ ἠγαπημένου Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς παρουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα, καὶ ἀναστῆσαι πᾶσαν σάρκα πάσης ἀνθρωπότητος, ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, καὶ Θεῷ, καὶ Σωτῆρι, καὶ Βασιλεῖ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀοράτου, πᾶν γόνυ κάμψη ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται αὐτῷ,

Chiar dacă Biserica este răspândită peste întreg pământul până la marginile [lui], ei au primit de la Apostoli și de la ucenicii lor credința *într-Un* Dumnezeu, Tatăl Atotputernicul, Care a făcut cerul și pământul și marea și toate cele ce sunt în ea; și *într-Unul* Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a încarnat pentru mântuirea noastră; și *într-Unul* Duh Sfânt, Care a mărturisit prin prooroci lucrările de mântuire ale lui Dumnezeu, cele [două] veniri și nașterea din Fecioara Maria, patimile și învierea din morți, luarea cu trupul a iubitului Hristos Iisus, Domnul nostru, la ceruri și a Sa revenire din ceruri în slava Tatălui, pentru a le aduna pe toate și pentru a învia toate trupurile întregii umanități, pentru ca înaintea lui Hristos Iisus, Domnul și Dumnezeu, Mântuitorul și Regele nostru, să se plece, după bunăvoința Tatălui Cel nevăzut, tot genunchiul [puterilor] celor cerești, al celor pământești și al celor de dedesub și să-L laude^b.

καὶ κρίσιν δικαίαν ἐν τοῖς πᾶσι ποιήσεται· τὰ μὲν πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ ἀγγέλους [τούς] παραβεβηκότας, καὶ ἐν ἀποστασίᾳ γεγονότας, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀδίκους, καὶ ἀνόμους, καὶ βλασφήμους τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψη· τοῖς δὲ δικαίοις, καὶ ὀσίοις, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τητηροῦσιν, καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ διαμεμενηκόσι τοῖς [μὲν] ἀπ' ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας, ζῶντων χαρισάμενος ἀφθαρσίαν δωρήσεται, καὶ δόξαν αἰώνιαν περιποιήσεται.

(2) Τοῦτο τὸ κήρυγμα παρεληφθῆναι, καὶ ταύτην τὴν πίστιν, ὡς προέφαμεν, ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις, ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει, καὶ διδάσκει, καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν στόμα κεκτημένη...

că El are judecată dreaptă peste toate duhurile răutății și peste îngeri, care transmit [porunca Sa], precum și cei care s-au lepădat (de El), și celor fără de Dumnezeu și nedrepti și nelegiuți și blasfemiatori de Dumnezeu dintre oameni, El îi dă focului veșnic; iar pe cei drepti și pioși, pe cei care au ținut poruncile Lui și au stăruit în poruncile Lui, fie de la început sau după întoarcerea lor, El le dă viață și nemurire și-i înconjură cu slavă veșnică.

(2) Această mărturie și această credință a primit-o Biserica, așa cum s-a spus înainte, deși este răspândită peste întreg pământul și o păstrează cu grijă, ca și cum ar locui într-o casă; de asemenea ea crede ca și cum ar poseda același suflet și aceeași inimă; și mărturisește, învață și transmite acestea în mod curajos, ca și cum ar avea o singură gură ...

^a Traducătorul latin a utilizat singularul (*adventum*). ^b Vezi *Flp* 2, 10-11.

N.B.: De ce oare în textul grecesc, în multe locuri, pe care le-am marcat în bold, a fost inserat un *spiritus asper* care nu își are locul acolo, fără ca eu să pot recunoaște vreo regulă în acest sens? Trebuie ca aceste modificări să fi fost operate cu mâna mai târziu.

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

2.4. Mărturisirea de credință („declarativă”) a lui Marcel de Ancira
în scrisoarea sa către Julius al Romei (341)

Text din: Markell von Ankyra, *Die Fragmente und Der Brief an Julius von Rom*, editare, introducere și traducere de M. Vinzent, Leiden/New York/Köln, 1997, 128, 4-10 = *Athanasius Werke* III,1,3, editat de H.C. Brennecke, U. Heil, A.v. Stockhausen, A. Wintjes, Berlin, 2007, Nr. 41.7, § 11.

Πιστεύω οὖν εἰς θεὸν
παντοκράτορα· καὶ εἰς Χριστὸν
Ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν
μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν,
τὸν γεννηθέντα ἐκ πνεύματος
ἀγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, 5
τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου
σταυρωθέντα καὶ ταφέντα καὶ
τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ
τῶν νεκρῶν, ἀναβάντα εἰς τοὺς
οὐρανοὺς καὶ καθήμενον ἐν 10
δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ὅθεν ἔρχεται
κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς·
καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἁγίαν
ἐκκλησίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν,
σαρκὸς ἀνάστασιν, ζωὴν
αἰώνιον.

Cred, așadar, în Dumnezeu [Cel]
Atotputernic; și în Iisus Hristos
Fiul Său Cel Unul-Născut, Domnul
nostru, Cel născut din Sfântul Duh
și din Maria Fecioara, răstignit și
îngropat sub Ponțiu Pilat și înviat
a treia zi din morți, care s-a înălțat
la ceruri și șade de-a dreapta
Tatălui, de unde vine să judece
viii și morții; și în Duhul Sfânt,
10 într-o Biserică sfântă, în iertarea
păcatelor, învierea trupurilor, viața
veșnică.

2.5. Rufin de Aquileia și mărturisirea celor doisprezece Apostoli
(în jurul anului 404)

Text din: Rufin., *Comm. in symb. Apost. 2* (CChr SL 20, 134)

Potrivit tradiției înaintașilor noștri (maiores nostri), Apostolii nu au primit de la Cel Înviat doar porunca misiunii (praeceptum), ci prin minunea pentecostală a limbilor fiecare dintre ei a devenit în stare „să meargă la toate neamurile spre a propovădui cuvântul lui Dumnezeu (ob praedicandum Dei verbum ad singulas quasque proficisci nationes)”.

Adolf Martin Ritter

Discessuri itaque ab inuicem, normam prius futurae sibi praedicationis in commune constituunt, ne forte alius alio abducti, diuersum aliquid his qui ad fidem Christi inuitabantur, exponerent.

Omnes igitur in uno positi et Spiritu Sancto repleti, breue istud futurae sibi, ut diximus, praedicationis indicium^a, conferendo in unumquod sentiebat unusquisque, componunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt^b ...

Iar când ei au fost în măsură să se despartă unii de alții, s-au pus de acord în jurul unui îndreptar pentru predica lor viitoare, pentru ca nu cumva, datorită îndepărtării în care ei urmau să se afle, oamenii pe care urmau să-i cheme la credința în Hristos, să învețe diferit.

Așadar, s-au adunat toți la *un* loc și au alcătuit, plini de Duhul Sfânt, așa cum am spus, aceste scurte semne [de cunoaștere] ale viitoarelor lor predici la care a adus fiecare din ei ceea ce el considera a fi potrivit; și au stabilit că [peste tot] credincioșii trebuie să le păstreze ca regulă ...

^a Noțiunea folosită aici [*indicium*], așa cum arată Rufin, este explicată înainte (cap. 1) și este sinonimă cu *signum*. Mai mult, imediat după textul citat mai sus se spune: „Din motive numeroase, cu totul îndreptățite, ei (Apostolii) au dorit ca acesta (*indicium*) să se numească simbol. Căci în greacă *symbolum* poate să însemne atât *indicium*, cât și *conlatio*, adică un întreg la care au contribuit mai mulți”; vezi în acest sens J.N.D. Kelly, precum și nota bibl. 14, p. 58-59. ^b Cu privire la împodobirea acestei tradiții în *sermo* 240 pseudo-augustiniană (a unei serii de predici *De symbolo*, probabil din secolul al VIII-lea) vezi traducerea (prescurtată) la J.N.D. Kelly (precum și nota bibl. 15), 10.

2.6. Scrisoarea lui Carol cel Mare către episcopul Odilbert de Milan (în jurul anului 811/813)

Text din: *MGH, Legum I* (1835); ND Stuttgart 1991, 171.

În „Scrisoarea circulară despre învățătura (de credință) către arhiepiscopii imperiului său”, împăratul oferă continuul său sprijin pentru eforturile sale de reformă eclezială prin care mai ales destinatarii (vezi mai sus)

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

Nosse itaque per tua scripta aut per teipsum volumus, qualiter et suffraganei tui doceatis et instruatis sacerdotes Dei et plebem vobis commissam de baptismi sacramento, id est cur primo infans catechuminus efficitur, vel quid sit catechuminus. Deinde per ordinem omnia quae aguntur. De scrutinio, quid sit scrutinium. De symbolo, quae sit eius interpretatio secundum Latinos. De credulitate, quomodo credendum sit in Deum patrem omnipotentem, et in Iesum Christum filium eius natum et passum, et in Spiritum sanctum, sanctam aecclesiam catholicam, et cetera quae secuntur in eodem symbolo. De abrenuntiatione Satanae et omnibus operibus eius atque pompis. Quid sit abrenuntiatione, vel quae opera eius diaboli et pompae ...

Dorim să știe, fie prin scrisorile tale, fie direct^a, în ce fel tu și episcopii subordonați ție îi înveți pe preoții lui Dumnezeu și pe poporul lui Dumnezeu încredințat lor și îi instruiști în ceea ce privește Taina Botezului, adică de ce un copil este mai întâi catehumen și ce anume este un catehumen; apoi tot ceea ce (i s-a transmis lui despre rânduiala Botezului): despre verificarea^b a ceea ce a făcut un *scrutinium*; cu privire la simbol, ce anume înseamnă cuvântul în latină; cu privire la credință, în ce fel *se crede în Dumnezeu Tatăl Cel Atotputernic și în Iisus Hristos Fiul Său, Care S-a născut și a pățimit, și în Duhul Sfânt, una sfântă și catolică Biserică, și tot ceea ce urmează în acel simbol; cu privire la lepădarea de Satana și de toată lucrarea sa și de urmare sa – ce ar fi aceasta: o lepădare sau a ceea ce (se prezintă) ca lucrare a diavolului și a urmării lui ...*

^aAdică oral. | ^b Adică: examinarea modului de viață al candidatului la Botez.

II. Texte însoțitoare și care stau la baza simbolului Nicaeno-Constantinopolitanum

1. Introducere istorică

Sinodul imperial de la Niceea (325), expresia cea mai încărcată de simbol a așa-numitei „cotituri constantiniene” în politica religioasă a Imperiului Roman (după 305/306 respectiv 324, începutul stăpânirii unice a lui Constantin), marchează inclusiv în istoria mărturisirilor de credință o piatră de hotar. A fost legat de noua situație a „Bisericii imperiale” faptul că acum, cu ajutorul „brațelor lumesti” (*bracchium saeculare*), cum s-ar fi spus în Evul Mediu apusean (adică cu „regalitatea creștină” și organele sale), unitatea în învățătura formulată pare să fi alunecat în domeniul realizabilului. La Niceea însă, s-a făcut doar puțin în această direcție. Doar pentru că a fost preluată o mărturisire de „credință” în formă declaratorie pentru depășirea controverselor dogmatice apărute (adică a așa-numitelor „controverse ariene”) și apoi i s-au adăugat câteva expresii mai precise (vezi 2.1), se pare că a existat intenția ca pe viitor această mărturisire să fie folosită ca test pentru dreapta credință.

În cazul în care într-adevăr s-a avut în vedere ceva de acest gen și s-a crezut că este posibil să fie aplanate controversele de doctrină cu ajutorul unei *formule*, ajungându-se nu numai la un consens în ceea ce privește sensul, ci și la litera textului acestuia, atunci, cel puțin în primă fază nu s-a realizat un succes. Cu atât mai mult simbolul nicean, ca formulă, nu a jucat un rol recognoscibil până la mijlocul secolului al IV-lea, iar această situație s-a schimbat doar ne semnificativ în următoarele trei decenii, chiar dacă s-a reușit unificarea unei părți schimbătoare a episcopatului răsăritean sub stindardul „credinței de la Nicea”. Se pare că cei responsabili nu au considerat necesar să introducă Simbolul nicean în locul diferitelor mărturisiri de credință baptismale locale, despre care acum se aude tot mai mult, un fenomen care, cu siguranță, trebuie pus în legătură cu constituirea catehumenatului ca reacție la asaltul candidaților la botez din «secolul lui Constantin I». A fost suficient mai degrabă să se introducă cele mai importante expresii niceene, precum „deoființă” (ὁμοούσιος) în diferitele mărturisiri de credință baptismale pentru ca astfel să fie exprimat consensul real al acestora cu „credința niceană.” În rest a rămas același text care destul de des era semnificativ diferit de autenticul *Nicaenum*. Aceasta înseamnă că mărturisirile de credință ale acestei perioade în esența lor relevă specificul vechilor „reguli de credință”: aceleași în principiile de bază, însă în detalii, mai ales în formă, *variable*¹⁶.

¹⁶ Vezi mai sus I.1. Introducerea istorică.

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

Se confirmă cele spuse dacă de exemplu dacă din diferite motive „simbolul ierusalimitean” (*Hierosolymitanum* [HS]) căruia în cercetare i s-a oferit multă atenție, nu poate să fie prezentat ca exemplu pentru un simbol „nicean” de acest gen, un text (vezi 2.2), care poate fi reconstruit relativ ușor, chiar dacă nu toate detaliile sunt absolut sigure, din Catehezele baptismale **ale lui Chiril, ale presbiterului și mai târziu episcopul orașului sfânt(jurul anului 350)**. Acest crez este redat mai jos, căci el, după și alături de *Nicaenum* (N), dovedește cea mai puternică asemănare cu (de la apariția criticii istorice a așa-numitului) *Nicaeno-Constantinopolitanum* (NC); de aceea el trebuie să apară neapărat printre „izvoare” pentru acesta. Există probabil exemple tipice că NC însuși și de asemenea Simbolul din Mopsuestia (vezi 2.4), ambele și fiecare în felul său, reacționează la necesitatea recunoscută între timp de mulți teologi din Răsărit și Apus că nu numai « credința de la Nicea » trebuie să fie întărită, ci de asemenea să se dezvolte și în special să se completeze învățătura despre Duhul Sfânt¹⁷.

«Simbolul nicean» (NC) *al nostru* a fost pentru prima dată în mai multe locuri din actele celui de-al Patrulea Sinod Ecumenic din Calcedon (451) în mod clar pus în legătură cu sinodul de la Constantinopol din 381 (= „Sinodul celor 150 de Părinți”); aceasta s-a petrecut pe bună dreptate¹⁸. Este nevoie neapărat să se precizeze în ce sens acest crez ar aparține acestui sinod. De asemenea se dorește să se clarifice cum acest simbol a înlocuit tot mai mult autenticul *Nicaenum* (N) și, în final, a putut să ia în posesie numele acestuia, cu care se regăsește și în mărturisirile de credință lutherane ale secolului al XVI-lea. În cadrul acestor încercări de clarificare trebuie, nu în ultimul rând, să se aibă în vedere, ce tradiția lipsită de îndoială cu privire la Sinodul „celor 150 de Părinți” ne stă la dispoziție. De aceea au fost preluate aici acele documente cu privire la Sinodul constantinopolitan din 381, chiar dacă în parte, în mod selectiv, care cu suficiență siguranță pot fi legate de acesta și care sunt importante pentru răspunsul la această întrebare (vezi. 2.3a-c)¹⁹.

¹⁷ Comparabil cu A.M. Ritter, *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol* (FKDG 15), Göttingen, 1965, p. 188 ș.u., p. 293-307.

¹⁸ Pentru discuțiile cu privire la această problemă care multă vreme a fost controversată vezi mai sus (nota bibl. 2) a. Monografie și introducere pentru documentația primului sinod constantinopolitan în: COGD I, 37-54, mai ales 48 și urm., cu bogate indicații bibliografice; dintre acestea mai ales cartea lui R. Staat, *Das Glaubensbekenntnis von Nizäa-Konstantinopel. Historische und theologische Grundlagen*, Darmstadt (1996), ²1999, cu rezultate în multe sensuri divergente.

¹⁹ Cu privire la receptarea NC în Apus, precum și la introducerea lui *Filioque* vezi mai jos III.1.

2. Texte

2.1. Simbolul autentic de la Niceea (325)

Text din: Dossetti, p. 226-240; compară cu Opitz, Urkunde 24.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. Καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' καὶ, πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν' καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι [ἢ κτιστὸν]^a ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

Credem într-*Unul* Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute. Și într-*Unul* Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut din Tatăl, adică din ființa Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, deoființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, cele din cer și cele de pe pământ; Care pentru noi oamenii și pentru mântuirea noastră S-a pogorât din Cer și S-a întrupat și a devenit om, a suferit și a înviat a treia zi, S-a suit la ceruri [și] va veni să judece viii și morții. Și întru Duhul Sfânt.

Cei care însă spun: «a fost un timp când El nu era», și «înainte de a fi născut, El nu a fost», și susțin că a fost din cele ce nu există sau că este dintr-un alt ipostas sau ființă, sau că Fiul lui Dumnezeu ar fi [făcut sau] schimbător, pe aceștia, Biserica catolică și apostolică îi anatematizează.

^a Vezi aparatul critic de la Dossetti 240.

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

2.2. Mărturisirea din Ierusalim (jurul anului 350)

Text din: J.N.D. Kelly, *Altchristliche Glaubensbekenntnisse*, Göttingen 1972, p. 182-183 (după *Catehezele baptismale* ale lui Chiril al Ierusalimului)

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν,
πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν
οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε
πάντων καὶ ἀορατῶν. Καὶ εἰς
ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν
υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ,
τόν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα
Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων
τῶν αἰώνων, δι’ οὗ τὰ πάντα
ἐγένετο, [τὸν σαρκωθέντα
καὶ] ἐνανθρωπήσαντα, [τὸν
σταυρωθέντα καὶ ταφέντα
καὶ] ἀναστάντα [ἐκ νεκρῶν] τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς
τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσαντα
ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ
ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι
ζώντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς
βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.
Καὶ εἰς ἓν ἅγιον πνεῦμα, τὸν
παράκλητον, τὸ λαλήσαν ἐν
τοῖς προφήταις, καὶ εἰς ἓν
βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν
ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς μίαν ἁγίαν
καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς
σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν
αἰώνιον.

Creden într-*Un* Dumnezeu, Tatăl, Cel Atotputernic, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute. Și într-*Un* Domn Iisus Hristos, Fiul Cel Unul-Născut al lui Dumnezeu, Care s-a născut din Tatăl mai înainte de toți vecii ca Dumnezeu adevărat, prin care s-au făcut toate, care s-a făcut [carne și] om, Care [a fost răstignit și îngropat și] a înviat [din morți] a treia zi, și s-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui, și va veni cu mărire să judece viii și morții, a cărei Împărăție nu va avea sfârșit. Și într-*Unul* Duh Sfânt, Paracletul, Care a grăit prin prooroci, și într-*un* Botez spre iertarea păcatelor, și într-*una* sfântă, catolică Biserică, și în învierea trupurilor, și în viața veșnică.

Atenție la «spiritul aspru» fals!

2.3. Hotărârile Sinodului de la Constantinopol 381

2.3.1. Raportul (λόγος προσφωνητικός) către împărat (9 iulie 381)

Text din: Mansi 3,557; Benešević, Syntagma 95.

„Sfântul sinod al episcopilor din diferitele provincii (eparhii) adunați în Constantinopol, către preapiosul și de Dumnezeu iubitorul împărat Teodosie. La începutul scrisorii noastre către pioșenia ta, mulțumim lui Dumnezeu, Care a ajutat pioșenia voastră spre domnie, spre libertatea comună a Bisericii și spre întărirea credinței sănătoase (= drepte). După ce însă am adresat lui Dumnezeu datorata mulțumire, se cuvine ca noi acum să raportăm pioșeniei voastre despre activitatea Sfântului Sinod. Anume noi ne-am întâlnit, potrivit scrisorii (de convocare) pioșeniei tale, în Constantinopol”.

πρῶτον μὲν ἀνανεωσάμεθα
τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν,
ἔπειτα δὲ καὶ συντόμους
ὄρους ἐξεφωνήσαμεν, τὴν
τε τῶν πατέρων πίστιν τῶν
ἐν Νικαίᾳ κυρώσαντες καὶ
τὰς κατ’ αὐτῆς ἐπιφανείσας
αἰρέσεις ἀναθεματίσαντες.
πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπὲρ
τῆς εὐταξίας τῶν ἐκκλησιῶν
ῥητοὺς κανόνας ὠρίσαμεν.
ἅπερ ἅπαντα τῶδε τῶ ἡμῶν
γράμματι ὑπετάξαμεν.
δεόμεθα τοίνυν τῆς σῆς
ἡμερότητος γράμματι τῆς σῆς
εὐσεβείας τῆς συνόδου τὸν
ψηφόν.

mai întâi pentru a înnoi concordia dintre noi. Apoi însă am emis scurte decizii, ca noi să confirmăm credința Părinților niceeni și să anatematizăm prin aceasta ereziile apărute. De asemenea, am dispus, în interesul instaurării [restabilirii unei] ordini bisericești durabile, anumite canoane. Pe toate acestea noi le-am inclus în această scriere a noastră. Acum noi cerem bunătății tale, prin această scriere adresată pioșeniei tale, să confirmi hotărârile acestui sinod.

„Dumnezeu să dea lumii (oikoumene) pentru rugăciunile sfinților; ca tu să rămâi în sănătate și putere și pentru ca El să te țină în toate cele bune...”

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

2.3.2. Canonul I

Text din: CODG I, 64

Μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν πίστιν τῶν ἁγίων πατέρων τῶν τριακοσίων δεκαοκτώ, τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνελθόντων, ἀλλὰ μένειν ἐκείνην κυρίαν, καὶ ἀναθεματισθῆναι πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ ἰδικῶς τὴν τῶν εὐνομιανῶν ἤγουν ἀνομοίων, καὶ τὴν τῶν ἀρειανῶν εἴτουν εὐδοξιανῶν, καὶ τὴν τῶν ἡμιαρειῶν εἴτουν πνευματομάχων, καὶ τὴν σαβελλιανῶν καὶ τὴν μαρκελλιανῶν καὶ τὴν ἀπολλιναρῶν.^a

Credința celor 318 Sfinți Părinți care s-au adunat la Niceea în Bitinia, nu trebuie să fie anulată, ci să rămână pe mai departe valabilă; și este condamnată toată erezia, anume cea a eunomienilor, sau a homeienilor, cea a arienilor sau a eudoxienilor, cea a semiarienilor sau a pnevmatomahilor, cea a sabelienilor, a marcelienilor, a fotinienilor și a apolinariștilor.

^a Condamnările „fiecărei erezii” ajung de la „stânga” cea mai extremă (adeptii episcopului Eunomiu de Cizic, precum și ai lui Eudoxiu, la sfârșit episcop de Constantinopol) la „mijloc” (pnevmatomahi „semiarieni” de toate nuanțele, ca principali adversari din faza finală a controversei trinitare) până la diferitele direcții eretice din cadrul partidei niceene, anume adeptii lui Marcel de Ancira (vezi mai sus I.2.4), ai „elevului” său Fotin (vezi mai sus I.2.5) și ai lui Apolinarius de Laodicea, cel mai important gânditor cu privire la credința de la începutul controversei „hristologice” (în sens strict), la extrema „dreaptă”.

2.3.3. Din tomosul (tomus) sinodului potrivit scrierii sinodale a Sinodului din 382

Text din: Teodoret, *Istoria Bisericii*, V 9, 11 (GCS NF 5); CODG I,61-62.

... Ἡμεῖς γὰρ εἴτε διωγμούς, εἴτε θλίψεις ... ὑπὲρ τῆς εὐαγγελικῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας παρὰ τῶν τη' πατέρων κυρωθείσης ὑπέστημεν.

... A trebuit să suferim prigoane și necazuri ... pentru a sprijini credința cea potrivit Evangheliei, stabilită de cei 318 Părinți adunați la Niceea în Bitinia.

ταύτην γὰρ καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν
καὶ πᾶσι τοῖς μὴ διαστρέφουσι
τὸν λόγον τῆς ἀληθοῦς πίστεως
συναρέσκειν ἰδεῖ [ἦν μόλις
ποτὲ] πρεσβυτάτην^b τε οὖσαν
καὶ ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι,
καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς πιστεύειν
εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ
υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος,
δηλαδὴ θεότητος καὶ δυνάμεως
καὶ οὐσίας μιᾶς τοῦ πατρὸς καὶ
τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος
πιστευομένης, ὁμοτίμου τε
τῆς ἀξίας καὶ συναϊδίου τῆς
βασιλείας, ἐν τρισὶ τελειόταταις
ὑποστάσεσιν, ἡγουν τρισὶ
τελείοις προσώποις, ὡς μήτε τὴν
Σαβελλίου νόσον χώραν λαβεῖν
συγχεομένων τῶν ὑποστάσεων,
εἴτ' οὖν τῶν ιδιοτήτων
ἀναιρουμένων, μήτε μὴν τὴν
Εὐνομιανῶν καὶ Ἀρειανῶν καὶ
τῶν Πνευματομάχων βλασφημίαν
ισχύειν, τῆς οὐσίας ἢ τῆς φύσεως
ἢ τῆς θεότητος τεμνομένης καὶ
τῆ ἀκτίστῳ καὶ ὁμοουσίῳ καὶ
συναϊδίῳ τριάδι μεταγενεστέρας
τινὸς ἢ κτιστῆς ἢ ἑτεροουσίου
φύσεως ἐπαγομένης ...
Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πίστιν
τὴν παρ' ἡμῶν ἀνυποστόλως
κηρυττομένην ὡς ἐν κεφαλείῳ
τοιαῦτα· περὶ ὧν καὶ ἐπὶ πλείον
ψυχαγωγηθῆναι δυνήσεσθε,
τῷ τε ἐν Ἀντιοχείᾳ τόμῳ παρὰ
τῆς ἐκεῖ συνελθούσης συνόδου
γεγεννημένῳ καταξιώσαντες
ἐντυχεῖν καὶ τῷ πέρυσιν ἐν
Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῆς

Aceasta trebuie să fie primită și de voi
și de noi toți în egală măsură^a, care nu
denaturăm cuvântul adevăratei cre-
dințe, pentru că ea este foarte veche,
corespunde poruncii Botezului^c și ne
învață să credem în numele Tatălui și
al Fiului și al Sfântului Duh, [adică]
într-O dumnezeire, o putere și o ființă
a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh,
de o egală cinstire, cinste și stăpânire,
în trei ipostasuri depline sau în trei
persoane depline^d, pentru ca astfel să
nu-și mai găsească locul nici boala lui
Sabelie, care amestecă ipostasurile și
înlătură astfel proprietățile fiecăreia,
și nici să nu se întărească învățătura
cea blasfemiatoare de Dumnezeu a
eunomienilor, arienilor, pnevmato-
mahilor^e după care substanța sau firea
sau dumnezeirea se despart și se in-
troduce astfel în Treimea cea necrea-
tă, deoființă și împreună veșnică ceva
făcut mai târziu sau creat sau de o altă
fire...

Acestea sunt, în rezumat, cele despre
credința propovăduită de noi; voi
puteți să vă informați mai profund,
dacă vă arătați gata^f să luați în mână
Tomosul formulat la Antiohia de
către sinodul^g adunat acolo, precum
și prezentarea [credinței] realizată de

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

οἰκουμενικῆς ἐκτεθέντι συνόδου,
ἐν οἷς πλατύτερον τὴν πίστιν
ὡμολογήσαμεν καὶ τῶν ἑναγχοῦς
καινοτομηθεισῶν αἰρέσεων
ἀναθεματισμὸν ἔγγραφον
πεποιήκαμεν ...

sinodul ecumenic ținut anul trecut la
Constantinopol, în care noi am mărtu-
risit mai pe larg credința noastră și am
anatematizat în formă scrisă ereziile
născocite...

^a Cu aceasta, el trebuie să aibă valoare suficientă! | ^b Avem aici fără îndoială de-a face cu o corupere a textului, care poate să fie reparată dacă ni se permite să presupunem că, în compilația sa „Istoria bisericească în trei părți” (*Historia Ecclesiastica Tripartita*) Casiodor nu a tradus liber fragmentul din Teodoret, ci a avut la dispoziție o ediție greacă. Atunci ar trebui să se citească: [συναρέσκειν] πιστεύομεν, ἦν οἶδαμεν [πρεσβυτάτην]; | ^c Literal: Botezul. | ^d A fi înțeles în sensul de manifestări, apariții. | ^e Vezi mai sus 2.3.2 cu notele bibliografice. | ^f Literal: odihnit. | ^g Sinodul s-a întâlnit în toamna anului 379.

2.4. Mărturisirea din Mopsuestia (381-392)

Text din: *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 32 (1936), 836^a

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν^b, πατέρα,
παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν
τε καὶ ἀορατῶν ποιητήν. Καὶ εἰς
ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν
5 υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν
πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν
ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γεννηθέντα
πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, οὐ
ποιηθέντα, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ
10 τοῦ θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁμοούσιον
τῷ πατρὶ αὐτοῦ, δι' οὗ οἱ αἰῶνες
κατηρτίσθησαν καὶ τὰ πάντα
ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς
ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν

Credem într-*Un* Dumnezeu
Tatăl [Cel] Atotputernic, Fă-
cătorul tuturor celor văzute și
nevăzute. Și într-*Unul* Domn
Iisus Hristos, Fiul lui Dum-
5 nezeu Cel Unul-Născut, Întâi
Născut al întregii creații, năs-
cut din Tatăl mai înainte de toți
vecii, nu făcut, ca Dumnezeu
10 adevărat din Dumnezeu adevă-
rat, deofință cu Tatăl, prin care
au fost pregătiți eonii și au fost
aduse toate la existență; Care
pentru noi oamenii și pentru

ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα
ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα
καὶ ἄνθρωπον γενόμενον,
γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς
παρθένου, καὶ σταυρωθέντα ἐπὶ
Ποντίου Πιλάτου, ταφέντα καὶ
ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ
τὰς γραφάς, ἀνελθόντα εἰς τοὺς
οὐρανοὺς, καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν
τοῦ θεοῦ, καὶ πάλιν ἐρχόμενον
κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς
ἓν πνεῦμα ἅγιον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς
ἐκπορευόμενον, πνεῦμα ζωοποιόν.
[ὁμολογοῦμεν] ἓν βάπτισμα, μίαν
ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν,
ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀνάστασιν
σαρκὸς καὶ ζωὴν αἰώνιον.^c

15 a noastră mântuire S-a pogorât
din ceruri și S-a făcut carne și
om; născut din Maria Fecioara,
a fost răstignit și îngropat sub
Ponțiu Pilat, a înviat a treia zi,
potrivit Scripturilor; S-a înălțat
20 la ceruri, șade de-a dreapta lui
Dumnezeu și va veni iarăși să
judece viii și morții. Și într-*Un*
Duh Sfânt, Care din Tatăl pur-
cede, un Duh făcător de viață.
25 [Mărturisim] un Botez, o sfân-
tă, catolică Biserică, o iertare a
păcatelor, o înviere a trupurilor
și o viață veșnică.

^a Retraducere realizată de J. Lebon în greacă a Simbolului din „Omiliile catehetice” ale lui Teodor de Mopsuestia păstrat numai în siriacă; vezi în acest sens S. Gerber, *Theodor von Mopsuestia und das Nicänum. Studien zu den Katechetischen Homilien* (Supplements to *Vigiliae Christianae* 51), Leiden etc., 2000, p. 108-119, mai ales p. 114. | ^b Lipsește din retroversiunea lui Lebon. | ^c Cu privire la alt text de comparație, vezi mai sus I.2.4, și cu aceasta introducerea la cele trei vechi simboluri în BSELK, XXXX-XXXX.

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

III. Texte însoțitoare și care stau la baza Crezului Atanasian (Athanasianum)

1. Introducere istorică

Din anumite motive obiective, *Nicaeno-Constantinopolitanum* (NC) poate fi considerat mărturisirea de credință care vorbește în numele creștinătății mai mult decât oricare altul. La fel de corect este că acesta *de facto* divizează până în ziua de astăzi! Pe de o parte, este adevărat că *Apostolicum* și *Athanasianum* nu au fost niciodată oficial receptate în Răsărit, nici de bizantini, nici de „necalcedonieni” (de așa-numiții „monofiziți” și „nestorienii”). Pe de altă parte, avem de-a face cu o introducere în forma latină a lui NC, în care Duhul Sfânt purcede „de la Tatăl și de la Fiul” (*filioque*). Din vremea patriarhului Fotie (cca 810-893/894) înapoi, *Filioque* este considerat ca principalul argument *dogmatic* pentru schisma eclezi- ală dintre creștinismul apusean și Ortodoxia răsăriteană²⁰. În mod fundamental, în teologia trinitară a lui Augustin (354-430)²¹ și, nu în ultimul rând, în controversa acestuia cu „arieni” – sau mai bine zis „homeienii” – episcopul Maximin²², dez-

²⁰ Vezi acum mai ales P. Gemeinhardt, *Die Filioque-Kontroverse zwischen Ost- und Westkirche im Frühmittelalter* (AKG 82), Berlin–New York, 2002; apoi B. Oberdorfer, *Filioque. Geschichte und Theologie eines ökumenischen Problems*, Göttingen, 2001.

²¹ Mai devreme decât în cea a lui Ambrozie al Milanului (333/4-397), deși idea unui *processio* dublu al Duhului pare să fie întâlnit, pentru prima dată la el (*De spir. s.* [scris în primăvara anului 381] I, 120), într-adevăr doar într-un context legat de istoria mântuirii („iconomic”); același lucru este valabil pentru tratatul în doisprezece cărți scris cu 20 de ani mai devreme de Hilarius de Poitiers (între 356 și 358), *De trinitate* (II 29), în care se vorbește despre o „cauzare” comună a Duhului prin Tatăl și Fiul (*Patre et Filio auctoribus*). *Filioque* este întâlnit pentru prima dată la Augustin în contextul reflecțiilor noționale cu privire la relațiile intratrinitare dintre Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, așadar ca exprimări legate de esență și nu (doar) ca exprimare despre trimiterea Duhului pe parcursul istoriei mântuirii (vezi P. Gemeinhardt [precum nota bibl. 1], p. 65).

²² Augustin, *Contra Maximinum haereticum Arianorum episcopum libri duo* (PL 42, col. 743-814); *Conlatio cum Maximino Arrianorum episcopo* (PL 42, col. 709-742); *Contra sermonem Arrianorum* (PL 42, col. 677-684); vezi în acest sens mai ales R. C. Gamble, *Augustinus contra Maximinum: An Analysis of Augustine's anti-Arian writings*, (Diss. Basel, 1983), Ann Arbor/Mi. 1985; P. Gemeinhardt (precum nota bibl. 1), p. 60-65; V.H. Drecoll în idem (ed.), *Augustin Handbuch*, Tübingen 2007, 456-60. Probabil că toate aceste trei scrieri, cu siguranță însă ultimele două amintite, aparțin ultimilor ani ai lui Augustin. Bineînțeles că și principala sa lucrare teologico-trinitară *De trinitate* a fost scrisă într-o perioadă de aproximativ 20 de ani (399-419); vezi mai ales IV 20, 29; V 14, 15; XV 17, 29; 26, 45. Cu privire la fundamentarea *filioque* vezi c. Max. II 14, 1 (*De patre est filius, de patre est spiritus sanctus: sed ille genitus, iste procedens; ideo ille filius est patris, de quo est genitus; iste autem spiritus utriusque, quoniam de utroque procedit* [„Fiul este din Tatăl; Duhul Sfânt este din Tatăl: fiecare însă ca și zămislit, Acesta însă ca și generator; de aceea Acesta este Fiul Tatălui, Acesta în Duhul ambilor, pentru că El provine din amândoi”]; PL 42, col. 770); *de trin.* XV 29.

Adolf Martin Ritter

voltat fiind treptat, acest adaos a aflat recent suficientă intrare în teologia apuseană influențată de Augustin, mai ales în acele regiuni în care aceasta s-a confruntat pentru lung timp cu mărturisirea „homeică” a Bisericilor în diferitele centre imperiale germane (mai întâi) pe teritoriul roman apusean²³.

Pentru Spania și Galia de Sud, aflată sub stăpânirea goților vestici, s-a ajuns în final la această confruntare la cel de-al treilea sinod de la Toledo (589), căci acolo a fost realizată în mod festiv trecerea episcopatului goților de vest (uniți din 585) (și a suevilor) la catolicism, după ce regele vest-gotic Rekkareds-a convertit cu doi ani înainte. *Filioque* apare de asemenea într-o explicație de credință de la cel de-al treilea sinod Toledo (vezi 2.2), precum și, bineînțeles, în mărturisirea (în forma unor formule de respingere) ale episcopilor convertiți²⁴. În forma NC-ului de la finalul explicației de credință regale (pe lângă N și a formulei cristologice de la Calcedon) nu apare însă adaosul îndoielnic²⁵. În cazul în care probabil că aici „s-ar fi păstrat o oarecare reținere interpretatorială” cel târziu de la sinodul Toledo VIII (653) încoace, *Filioque* se găsește în general în actele sinodului premergător din 589 cunoscute drept „variante conciliară a NC”²⁶. La acest sinod (*Toledo III*) a fost, de asemenea, evidențiat „sinodul celor 150 de Părinți” și simbolul lui prin aceea că NC a fost prescris spre a fi utilizat în Liturghie în „toate bisericile Spaniei, Galiei și Galiției” (aceasta înseamnă *Regnum Gallaeciae* care până în 585 a aparținut suevilor), precum și, în mod corespunzător, ritul constantinopolitan²⁷.

De același context istoric ține, în ceea ce privește preistoria lui, acum așa-numitul „*simbol atanasian*”; acesta este unul dintre motivele pentru care mai întâi în acest loc s-a consimțit receptarea istorică a NC latin. Între cele trei simboluri primare redate de Cartea concordiei a mărturisirilor de credință lutherane, *Athanasianum* ocupă un loc aparte în sensul că nu este o „mărturisire” în sensul și stilul clasic al cuvântului, ci se diferențiază de celelalte două în ceea ce privește construcția și intenția lui. Întrucât cuprinde anumite referințe clare la Augustin²⁸,

²³ Este vorba de regatul burgunzilor din Saupadia care este greu de localizat (probabil între lacul nuerenburghez și cel genevez, precum și la sud de acesta din urmă) și mai târziu de asemenea în bazinul Rhône și Saône (cu capitala la Lyon), de vandalii din Africa de nord, de goții de vest în Galia, de suevi și goții de vest din Spania și, în sfârșit, de goții de răsărit în zona exarhatului (romano-răsăritean-bizantin) de Ravenna.

²⁴ Anat. 3 (*MHS.C V*, 79, 350-352).

²⁵ Vezi *MHS.C V*, 67, 198 ș.u.; 90, 476.

²⁶ P. Gemeinhardt (precum nota bibl. 1), p. 54. Cu privire la textul simbolului receptat, vezi *MHS.C V*, 385, 229-386, 245.

²⁷ Can. II (*MHS.C V*, 110, 739-745).

²⁸ Vezi paralelele prezentate de J.N.D. Kelly, *The Athanasian Creed*, London 1964, 24 ș.u. și V. Drecoll, „Das Symbolum Quicumque als Kompilation augustinischer Tradition”, în *ZAC* 11 (2007), p. 30-56;

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

Atanasius poate deja să fie exclus, din motive cronologice, ca fiind autorul acestui crez. Totuși nu este întâmplător că această mărturisire a ajuns să aibă o importanță deosebită în Evul Mediu apusean²⁹, atunci când a fost în cele din urmă pusă în legătură cu Atanasie. Căci de vreme ce acesta a fost, în două din cele cinci exiluri ale sale, în Apus, a rămas în mod constant ca o autoritate³⁰. O rapidă privire de ansamblu asupra situației creștinismului apusean, în special sud-galician și spaniol din perioada de după moartea lui Augustin (430) și după Sinodul de la Calcedon (451), ar putea să clarifice aceste lucruri.

Neluând în seamă condamnările oficiale ale pozițiilor³¹ adverse de la sinoadele din Cartagina (418) și Efes (431), controversesele cu privire la învățătura despre har și predestinație a lui Augustin au continuat fără să scadă în intensitate; ele au ajuns la un final provizoriu mai întâi la cel de-al doilea sinod de la Orange (Arausio), 529³². Dincolo de aceasta, extinderea imperiului germanilor pe teritoriul roman apusean după continuarea dezbaterii *teologico-trinitare* și cu atât mai mult atunci când comunitățile catolice de acolo s-au confruntat în mod nemijlocit cu homeismul («arianismul») noilor lor conducători după căderea stăpânirii romane apusene (476/480). În această situație, scrierile antiariene târzii ale lui Augustin, dar și amintirea lui Atanasie al Alexandriei (295-373), luptătorul pentru

aici p. 54 ș.u. Acestea sunt deocamdată, cel puțin în parte, probabil mai specifice decât ceea ce a aflat C. Müller pe baza probabilelor ediții ale lui *Athanasianum* din cele doisprezece cărți (scrise inițial în latină) ale De trinitate a lui Pseudo-Athanasius (vezi în acest sens scurta prezentare a lui M. Vinzent în P. Gemeinhardt [ed.], *Athanasius Handbuch*, Tübingen, 2011, p. 353-355, și mai jos nota bibl. 11); vezi C. Müller, *From Athanasius to „Athanasius”. Usurping a „Nicene hero” or: the making of the „Athanasian Creed”*

²⁹ Vezi introducerea la cele trei simboluri ale Bisericii primare din BSELK, XXX..

³⁰ Atanasie cel „autentic” a fost cunoscut în Apusul vorbitor de limbă latină datorită diferitelor traduceri ale *Vita Antonii*, care a contribuit semnificativ la convertirea lui Augustin la creștinismul catolic (vezi Augustin, *Conf.* VIII 6, 14-8, 19); Imaginea eroică a lui Atanasius a fost atotprezentă, așa cum arată scrierile lui Rufin (*Kirchengeschichte X-XI* [= Eusebius Werke VII (GCS NF 6/2, 957-1040)] și Ieronim (*Die Chronik des Hieronymus* [Euseb Werke VII (GCS, 232-242)]) și traducerea în latină realizată de către Casiodor a celor trei istorici bisericești ai secolului V: Socrate, Sozomen și Theodoret (*Historia Ecclesiastica Tripartita* [CSEL 71]); vezi în acest sens prezentările erudite ale lui C. Müller, „Das Phänomen des «lateinischen Athanasius»”, în H.C. Brennecke/A. von Stockhausen, *Von Arianus zum Athanasianum. Studien zur Edition der „Athanasius Werke”* (TU 164), Berlin 2010, precum și studiul amintit mai sus (nota bibl. 9) ale aceluiași autor.

³¹ Precum cea a lui Pelagius (cca 354-420) și adepții lui (dintre care mai ales Julian de Eclanum), care, în primul rând din interese de natură ascetico-morale, a crezut că trebuie să persiste împotriva lui Augustin cu privire la posibilitatea vieții virtuose și a faptelor pioase.

³² Vezi documentația din A.M. Ritter/B. Lohse/V. Leppin, *Mitterlalter* (KThGQ II), (1980), 2008, nr. 6, cu o prezentare a lui E. Mühlberg, *HDThG I*, 1999, p. 484-486; apoi U. Heil, „Die Auseinandersetzungen um Augustin im Gallien des 5. Jahrhunderts (bis 529)”, în V.H. Drecoll (ed.), *Augustin Handbuch*, Tübingen, 2007, p. 558-564.

Adolf Martin Ritter

Ortodoxia niceană, par excellence³³, au devenit foarte importante. La aceasta se adaugă ca motiv adiacent, o neîncredere greu de depășit a Apusului față de politica bisericească a împăraților bizantini și a patriarhilor lor care au făcut încercări să medieze între adepții și adversarii deciziilor doctrinare de la Calcedon spre a salva unitatea amenințată a Imperiului și a Bisericii imperiale³⁴.

După toate aparențele în *Athanasianum* nu există aproape nici o frază pentru o paralelă adesea literală (mai ales din Augustin și în al doilea rând din cei care l-au receptat pe Augustin, precum Vincentiu de Lerini, Fulgentius de Ruspe și Cesarius de Arles, sau în izvoare nord-africane și sud-galicane)³⁵. Drept urmare trebuie să-l considerăm pe autor (precum o face și C.H. Turner) mai degrabă ca „compilator” decât ca „creator”³⁶. În ceea ce privește întrebările, când, unde și cum s-a ajuns la această compilație, în ceea ce privește conținutul, dar și în mod formal? și la ce anume trebuie să slujească aceasta? în acest sens avem mai multe întrebări decât răspunsuri.

Se pare a fi clar doar că în cadrul istoriei formulării lui *Athanasianum*, Spania a jucat un rol tot mai mare, fapt la care s-ar potrivi realitatea că legăturile acesteia cu Galia de Sud și Africa de Nord au fost deosebit de strânse. La aceasta se adaugă faptul că după pustiirile ca urmare a atacurilor alanilor, suevilor și vandalilor (din 409 încoace) s-au înnoit structurile eclesiale ale Peninsulei iberice, iar aceste legături s-au dovedit a fi esențiale pentru supraviețuire.

Pentru situația internă a catolicismului spaniol, din prima jumătate a secolului al V-lea, documentele de la sinodul Toledo I (vezi 2.1) ar fi deosebit de instructive dacă sinodul și deciziile atribuite lui din păcate nu s-ar data nesigur! Este sigur totuși că potrivit dovezilor acestor documente, cei care s-au adunat în sinodul de la Toledo s-au simțit provocați de către priscilianism³⁷, fapt care este clar exprimat în cea de-a 18-a (respectiv a 12-a) anatematismă, însă care și-a găsit lovitura în *Credo*, de exemplu în accentuarea categorică a realei diferențieri a Per-

³³ Vezi documentația în A.M. Ritter, *Alte Kirche* (KThGQ I) (1977), ⁹2007, Nr. 67, 70, 73 și bibliografia indicată acolo precum și în special volumul P. Gemeinardt (ed.) *Athanasius-Handbuch*, Tübingen 2011, cu numeroasele sale articole.

³⁴ Vezi în acest sens textul 2.3 cu nota bibl. 23. Debarcarea trupelor lui Justinian I în sudul Peninsulei iberice care a avut loc aproape în același timp cu *Constantinopolitanum* II din anul 553, cu scopul de a prelua din nou Spania, ceea ce este de înțeles că a sporit animozitățile împotriva Bizanțului.

³⁵ Drecoll (precum nota bibl. 9), 41.

³⁶ C.H. Turner, *The History of Creeds and Anathemas in the Early Church*, London, ²1910, p. 74, citat de Drecoll, *op. cit.*

³⁷ La începutul „Regulilor credinței catolice” emise acolo se stipulează că acestea sunt îndreptate *contra omnes haereses et quam maxime contra Priscillianos* (MHS. C IV, 339). Cu privire la Priscillian și priscilianism, vezi mai ales monografiile lui H. Chadwick, P. of Avila, *The Occult and the Charismatic*, Oxford, 1976; V. Burrus, *The Making of a Heretic*, Berkeley 1995.

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

soanelor trinitare (altfel spus în antimodalism)³⁸. De asemenea, este foarte clară luarea de poziție împotriva „arianismului” (homeismul); motivul rămâne însă în acest caz neclar. În orice caz, pentru prima dată s-a putut imagina o confruntare cu învățătura de credință a ocupanților germani după ce goții de vest au fost alungați de către franci din regatul de Toulouse și au reușit să-și fixeze stăpânirea lor în Spania. Prezența vreme de decenii în Aquitania, care era impregnată de influența romană, i-a învățat să se comporte cu prudență cu o populație romano-catolică majoritară³⁹. De aici insistența pe învățătura trinitară corectă („atanasiano”-augustiniană) și pe hristologia „calcedoniană” nefalsificată; ele au devenit semne de marcă ale catolicismului spaniol și ale sinoadelor lui⁴⁰; printre care Toledo IV (633), a cărui mărturisire de credință aduce aminte în anumite privințe de *Athanasianum*, ba pare chiar să-l condiționeze pe acesta⁴¹. Totuși, nimic din toate acestea nu este sigur⁴², astfel încât cu introducerea formulilor de credință ale Toledo I și III (2.1 și 2) ca dovadă pentru rolul special al Spaniei în cadrul istoriei simbolurilor primare în general și în preistoria lui *Athanasianum* putem să avem rezolvarea problemei lui.

Productivă în ceea ce privește istoria simbolurilor s-a dovedit și regiunea (probabil Franța de sud) căreia îi este atribuită așa-numita „credință a lui Damasus” (*Fides Damasi*) (vezi 2.3), atribuită mai devreme episcopului Damasus I al Romei (mort la data de 11.12.384) sau secretarului său de altădată, Ieronim (mort la data de 30.09.419), o formulă de credință deosebit de frumoasă în ceea ce privește limba, care însă ar putea să fie cu aproape un an mai tânără decât ambele. Anumite elemente (precum *Filioque*) sunt, după toate aparențele, dezvoltate mai târziu. În expunerea largă a dogmei trinitaro-hristologice structura în două, nu în

³⁸ Cu privire la alți antipriscilianisti (dincolo de antimodalism), vezi redarea imaginilor realizată de J. Fontaine, așa cum apar ele pe actul de excomunicare de la Toledo I (J.F. în *Die Geschichte des Christentums*, II, ed. de C. und L. Pietri, Freiburg etc., 1996, p. 945). Potrivit lui F., trebuie să rămână o problemă deschisă dacă aici este vorba de învățătura unui al doilea priscilianism „care s-a dezvoltat pentru prima dată după uciderea ereticului”, sau de o „învățătură esoterică” care la stăruința priscilianistilor „a fost păstrată cu grijă secretă”. Aici însă nu este nevoie să ne referim mai mult la această chestiune.

³⁹ Vezi în acest sens captivantul capitol despre Spania al lui J. Fontaine în *Die Geschichte des Christentums*, III, ed. de L. Pietri, Freiburg etc. 2001, p. 213-221, 398-411, 415-17.

⁴⁰ Vezi prezentarea lui J. Orlandis/D. Ramos-Lisson, *Die Synoden auf der Iberischen Halbinsel bis zum Einbruch des Islam (711)*, Paderborn 1981 (Konziliengeschichte, Seria A), 95 și urm., mai ales p. 341-343 („Die Glaubensformeln und Glaubensbekenntnisse”).

⁴¹ Vezi *MHS. C V*, 181, p. 334-183, p. 364. Vezi începutul: „Potrivit Sfințelor Scripturi și al învățăturii preluată de la Sfinții Părinți, mărturisim că Tatăl, Fiul și Sfântul Duh aparțin aceleiași dumnezeiri și substanțe. Crezând în Treimea deosebirii Persoanelor și mărturisind unitatea în dumnezeire, noi nici nu amestecăm Persoanele, nici nu separăm substanța ...”.

⁴² Așa afirmă, pe bună dreptate, Drecoll (precum nota bibl. 9), 38.

Adolf Martin Ritter

trei părți se aseamănă printre altele cu formula lui Toledo I a mărturisirii ceva mai tinere, probabil tot de origine sud-galică, numită *Clemens Trinitas* (cunoscută după primele ei cuvinte [„Treimea Cea milostivă”])⁴³, de asemenea, cu *Fides catholica Sancti Augustini episcopi* („Credința catolică a Sfântului episcop Augustin”) și nu în ultimul rând cu *Athanasianum*.

Faptul că până la urmă Atanasius a fost impus ca patron și dătător de nume pentru *Symbolum Quicumque* (vezi 2.4), s-ar putea cel puțin să țină de interesul special pe care Apusul l-a avut de mult timp pentru Atanasie. Nu a existat peste tot satisfacție pentru moștenirea lui Augustin, *doctor gratiae*⁴⁴, ci a fost considerată în parte ca o povară. Astfel a existat cel puțin o deschidere pentru alternative sau s-a considerat a fi important ca Augustin să se localizeze „tradițional” în sensul în sensul înțelegerii vincentiene a catolicismului⁴⁵. Și cine ar fi putut să fie luat în considerare decât „Atanasie”, presupusul autor al *De trinitate* și protectorul Ortodoxiei niceene?

Pe aceste căi ocolitoare, alexandrinul a ajuns să fie în ochii apusenilor drept garantul doctrinei augustiniene *Filioque*, care este la fel de ancorată în *Athanasianum* precum a fost mai înainte în tradiția mărturisirilor spaniole (de la Toledo I încoace); însă cu greu și-ar găsi vreun punct de sprijin clar la „autenticul” Atanasie.

2. Texte

2.1. Mărturisirea Sinodului Toledo I (401 [?]/447^a)

Text din MHS.C IV, 340, 205-342, 235^b

Credimus in unum verum deum
patrem et filium et spiritum sanctum,
visibilium et invisibilium factorem, per
quem creata sunt omnia in caelo et in
terra. Hunc unum deum et hanc unam
esse „divinae substantiae” trinitatem.
Patrem autem^d non esse ipsum^e filium,
sed habere filium, qui pater non sit.

Credem în Dumnezeu Cel adevărat,
Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Făcătorul
celor văzute și nevăzute, prin Care
s-au făcut toate din cer și de pe pământ.
Acesta este *Unul* Dumnezeu și aceasta
este Treimea *cea Una*, substanță divi-
nă. Tatăl însă nu este Fiul Însuși, ci *are*
un Fiu, Care nu este identic cu Tatăl.

⁴³ Cu privire la text, vezi DH, nr. 73-74.

⁴⁴ Vezi notele bibliografice 12-14.

⁴⁵ Vezi Vincențiu de Lerini, *Commonitorium pro catholicae fidei antiquitate et universitate* (434) II, 3. Următoarele criterii sunt considerate ca și criterii ale catolicilor: „ceea ce s-a crezut pretutindeni, totdeauna și de către toți, aceea este adevărat și propriu catolic” (*quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est; hoc est enim vere proprieque catholicum*).

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

Filium non esse patrem, sed filium dei ^fde patris^f esse natura. Spiritum quoque paraclitum esse, qui nec pater sit ipse nec filius, sed a patre filioque^h procedensⁱ. Est ergo ingenitus pater, genitus filius, non genitus paraclitus, sed a Patre Filioque^j procedens. Pater est cuius vox haec est audita de caelis: *Hic est Filius meus dilectus in quo benecomplacui, ipsum^k audite*. Filius est qui ait: *Ego a Patre exivi et a Deo veni in hunc mundum*. Paraclitus ipseⁿ est de quo Filius ait: *Nisi abiero ego^o ad Patrem, Paraclitus non veniet ad vos*.

Hanc trinitatem, personis distinctam, substantiam unitam^q, ^rvirtute et potestate et maiestate^r indivisibilem, indifferentem. Praeter hanc^s nullam credimus^t divinam esse naturam, vel angeli vel spiritus vel virtutis alicuius, quae Deus esse credatur. Hunc ergo^v Filium Dei, Deum, natum a Patre, ante omne omnino principium, sanctificasse uterum^w Mariae Virginis atque ex ea verum hominem, sine virili^x generatum semine suscepisse,^y duabus dumtaxat naturis, id est deitatis et carnis, in unam convenientibus omnino personam^y, id est Dominum nostrum^z Iesum Christum. Nec^a imaginarium corpus aut ^bphantasmatis alicuius in eo fuisse^b, sed solidum ^ratque verum^r. Hunc^d et esurisse et sitisse et doluisse et flevisse et omnes^e corporis iniurias^c pertulisseⁿ.

Fiul nu este Tatăl, ci Fiul lui Dumnezeu din natura Tatălui. Duhul este, de asemenea, [numit] Paracletul^g Care nu este nici Tatăl Însuși, nici Fiul, ci porcede de la Tatăl și de la Fiul. Aceasta înseamnă că Tatăl este nenăscut, Fiul născut; Paracletul însă este nenăscut ci porces de la Tatăl și de la Fiul. Tatăl este Cel a cărui voce s-a auzit din ceruri: „*Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit; pe Acesta să-L ascultați*”¹. Fiul este Cel care a spus: „Eu sunt din Tatăl și sunt trimis de Dumnezeu în această lume”^m. Paracletul Însuși este Cel despre care a spus Fiul: „Dacă nu mă voi duce la Tatăl, Mângâietorul nu va veni la voi”^p.

Această Treime este [deși] distinctă în ceea ce privește persoanele, dar o substanță unită, indivizibilă și fără diferență după energie, putere și maiestate. Noi credem că în afară de Aceasta nu există natură divină, nici a vreunui înger, nici a vreunui duh sau a vreunei puteri,^u care ar putea să se considere dumnezeu. Așadar acest Fiu al lui Dumnezeu născut mai înainte de [începuturi], a sfințit pântecel fecioarei Maria și a luat din acesta un om adevărat, [chiar dacă] a fost zămislit fără sămânță bărbătească. S-au unit, exact spus, două naturi, dumnezeirea și carnea [omenească] într-o Persoană, anume Domnul nostru Iisus Hristos. [El nu a avut] trup aparent sau vreo apariție fantastică, ci un [trup] concret și real. Acesta a suferit atât foame, cât și sete, a simțit durere și a răbdat numeroase lezări ale trupului.

Adolf Martin Ritter

Postremo ^a a Iudaeis^o crucifixum^t et sepultum, et^k tertia die resurrexisse. Conversat um postmodum cum discipulis suis^l, quadragesima ^upost resurrectionem^u die ad caelum^v ascendisse. Hunc filium hominis etiam dei filium dicit^ē; filium autem dei deum ^ohominis filium appellare^o. Resurrectionem vero futuram^r humanae credimus carni^p. Animam autem hominis non divinam esse substantiam aut Dei partem, sed creaturam dicimus^σ divina voluntate creatam^r.

Apoi a fost răstignit de iudei și a fost îngropat și a înviat a treia zi. Apoi a vorbit cu ucenicii Săi, iar la patruzeci de zile după Înviere S-a suit la ceruri. Acest Fiu al Omului se numește de asemenea Fiul lui Dumnezeu; Dumnezeu [Tatăl Însuși] însă este Cel Care l-a numit pe Fiul Omului „Fiul lui Dumnezeu”. Credem însă în învierea viitoare a cărnii umane. Noi spunem că sufletul omului nu este o substanță dumnezeiască sau o parte din Dumnezeu, ci o creatură creată după voința dumnezeiască.

(Urmează 18^v anatematisme)

^a Nu există consens cu privire la anul în care a avut loc acest sinod. Potrivit lui J.A. de Aldama, *El Simbolo Toledano I. Su texto, su origen, su posicion en la historia de los simbolos* (Analecta Gregoriana 7), Roma 1934, există două forme ale acestui simbol (îndreptat „împotriva numeroaselor erezii, mai ales a priscilienilor”), una scurtă care este atribuită sinodului Toledo I, din jurul anului 400, și o formă lungă care a fost aprobată de sinodul Toledo din 447. Aceasta din urmă este luată în considerare doar în ediția critică a lui G. Martinez Diez/F. Rodriguez in der kanonistischen Reihe der *Monumenta Hispaniae Sacra. Series Canonica* (=MHS.C IV), probabil pentru că varianta scurtă este considerată ca o parte a tradiției scrise (vezi Aldama, *op. cit.*, p. 26-34) a unei lucrări a lui Augustin sau Ieronim. Este sigur că forma lungă în nici un caz nu poate fi mai veche decât episcopatul lui Leon cel Mare (440-461), pentru că acesta se leagă în al său *titulus* printre altele de scrisoarea acestuia către Balconius de Braga. Totul este în favoarea atribuirii acestei forme sinodului de la Toledo din 447. Este greu de închipuit că forma lungă prezintă simplu doar o formă extinsă a celei prescurtate. Noi lășăm deschisă chestiunea cu privire la originea formei prescurtate (K) și documentăm doar diferențele acesteia față de forma lungă (L) în textul latin și nu în traducerea acestuia. |^b Vezi de asemenea J.A. de Aldama, 26-34. |^{c-c} *divini nominis* K.. |^d nu apare în K. |^e nu apare în K. |^{f-f} nu apare în K. |^g Vezi *In* 14-16; *I In* 2,1. |^h nu apare în K. |ⁱ procedat K. |^j nu apare în K. |^k hunc K. |^l *Mt* 17,5; *2 Ptr* 1, 17; vezi *Mt* 3, 17 |^m Vezi *In* 16, 27b. 28a |ⁿ spiritus K. |^o nu apare în K. |^p *In* 16, 7 |^q unam K. |^{r-r} *virtutem, potestatem et maiestatem* K. |^s *illam* K. |^t nu apare în K. |^u Vezi *1 Ptr* 3, 22; *Apoc* 1, 4 |^v *igitur* K. |^w *in utero beatae* K. |^x *virii* K. |^{y-y} *nicht in:* K. |^z *nicht in:* K. |^α *Non* K. |^{β-β} *forma sola compositum* K. |^{γ-γ} *atque verum nicht in:* K. |^δ *Atque hunc* K. |^ε *omnia* K. |^ς *exitia*

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor

K. |ⁿ *sensisse* K. |^{o-9} *a Iudaeis* *nicht in:* K. |ⁱ *crucifixum mortuum* K. |^k *nicht in:* K. |^l *nicht in:* K. |^{m-14} *post resurrectionem nicht in:* K. |^v *coelos* K. |^ε *appellari* K. |^{o-o} [*filium autem dei deum*] *filium hominis non vocari(sic)* K.. în DH Nr. 188-189, unde forma scurtă esteluată drept bază, iar schimbarea în discuție este tradusă astfel: „Fiul lui Dumnezeu însă devine «Dumnezeu», nu [Fiul este] numit „Fiul Omului” (?!). În forma lungă, potrivit părerii lui H.-A. Gärtner, colegul meu latinist din Heidelberg, fraza de încheiere apare ca o corectură suplimentară sau cel puțin ca o precizare a frezai anterioare în sensul textului din *Mt* 17, 5. 9. |^p *nu apare în* K. |^p *carnis* K. |^σ *nu apare în* K. |^τ *non prolapsam* (?) K. |^υ Față de 12 în K.

2.2 Așa-numita „Credință a lui Damasus” (jurul anului 500)

Text din DH Nr. 71-72 comparat cu A.E. Burn, *An introduction to the Creeds and to the Te Deum*, London 1899, p. 245-246.

Credimus in unum deum patrem omnipotentem et in unum dominum nostrum Iesum Christum filium dei et in unum^a spiritum sanctum deum. Non tres deos, sed patrem et filium et spiritum sanctum unum deum colimus et confitemur: non sic unum deum quasi solitarium^b, nec eundem qui ipse sibi pater sit, ipse et filius, sed patrem esse qui genuit, filium esse qui genitus sit, spiritum vero sanctum non genitum neque nitum, non creatum neque factum, sed de patre^c et filio^c procedentem, patri et filio coaeternum et coaequalem et cooperatorem, quia scriptum est, *Verbo domini coeli firmati sunt*, id est, a filio dei, et *spiritu oris eius omnis virtus eorum*, et alibi, *Emitte Spiritum tuum et creabuntur et renovabis faciem terrae*.

Credem într-*Un* Dumnezeu, Tatăl Cel atotputernic, și într-*Unul* Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și într-*Unul* Duh Sfânt ca Dumnezeu. 5 Noi nu cinstim și nu mărturisim trei dumnezei, ci pe Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt ca *un* Dumnezeu, [înțeleși ca fiind] Una, dar nu ca și cum Dumnezeu ar fi [o] [monadă] solitară, 10 nici Același Care este Însuși Tatăl, de asemenea Însuși Fiul; ci este Tatăl Care naște, Fiul Care este născut și Duhul Sfânt Care nu este nici născut, nici nenăscut, nici creat, nici făcut, 15 ci purcede din Tatăl și din Fiul, Care este împreună veșnic [coetern] și împreună lucrător cu Tatăl și cu Fiul. Căci este scris că „prin CUVÂNTUL Domnului s-au întărit cerurile”, adică 20 prin Fiul lui Dumnezeu, „și cu duhul gurii Lui toată puterea Lui”^d; iar în alt loc: Trimite-vei duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului^e.

Ideoque in nomine patris et filii et spiritus sancti unum confitemur deum, quia ^fnomen est potestatis deus^f non proprietatis. Proprium nomen est patri pater, et proprium nomen est filio filius, et proprium nomen est spiritui sancto spiritus sanctus. Et in hac trinitate unum deum credimus quia ex uno patre, quod est unius naturae uniusque substantiae et unius potestatis. Pater filium genuit non voluntate, non necessitate, sed natura.

Filius ultimo tempore ad nos salvandos et ad implendas scripturas descendit a Patre, qui nunquam desiit esse cum patre, et conceptus est de spiritu sancto et natus ex Maria^g virgine, carnem animam et sensum, hoc est perfectum suscepit hominem, nec amisit quod erat sed coepit esse quod non erat: ita tamen ut perfectus in suis sit et verus in nostris. Nam qui Deus erat homo natus est, et qui homo natus est operatur ut deus, et qui operatur ut Deus ut homo moritur, et qui ut homo moritur ut Deus resurgit^h. Qui devicto mortis imperio cum ea carne qua natus et passus et mortuus fuerat resurrexit ⁱtertia dieⁱ, ascendit ad patrem, sedetque ad dexteram eius in gloriaⁱ, quam semper habuit habetque.

De aceea noi mărturisim în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh *Un* Dumnezeu, pentru că «Dumnezeu»
25 desemnează puterea, iar nu proprietate [însușirea]. Numele specific al Tatălui este Tatăl, numele specific al Fiului este Fiul, iar numele specific al Duhului Sfânt este Duhul Sfânt. Noi credem
30 că în această Treime este Dumnezeu Cel Unul, pentru că provine Tatăl *Cel Unul*, care este Unul și Același natură, substanță și putere cu Tatăl. Tatăl L-a născut pe Fiul, nici din voință, nici din
35 vreo necesitate [constrângere], ci după natură.

Fiul S-a pogorât de la Tatăl ca să ne mântuiască pe noi și pentru a împlini Scripturile, El, Care niciodată nu a întrerupt comuniunea cu Tatăl,; a fost conceput prin Duhul Sfânt și S-a născut din Maria Fecioara, a luat trup, suflet și rațiune, adică om deplin, fără să țină seama de ceea ce a fost, însă începând să fie
40 ceea ce nu a fost; astfel încât el este pe deplin în cele ale sale și cu adevărat în cele ale noastre. Căci Dumnezeu a fost, iar ca om s-a născut; Care S-a născut ca om, dar lucrează ca Dumnezeu; Care
45 lucrează ca Dumnezeu, moare însă ca om; Care moare ca om, înviază însă ca Dumnezeu. După ce a fost biruită stăpânirea morții, El este în acea carne în care a fost născut, a pățimit și a murit, a înviat a treia zi, S-a înălțat la Tatăl și șade de-a dreapta Lui în slava pe care a avut-o întotdeauna și pe care o are.

In huius morte et sanguine credimus e mundatos nos ab eo resuscitandos die novissima in hac carne qua nunc vivimus , et habemus spem ^k nos ^l consecuturos ab ipso aut vitamaeternam praemium boni meriti aut poenam pro peccatis aeterni supplicii. Haec lege, haec retine, huic fidei animam tuam subiuga, a Christo domino et vitam consequeris praemium ^m .	55	Noi credem că suntem curățiți în moartea și în sângele Lui, spre a fi în- viați de El în ziua de apoi în această carne în care trăim acum; iar noi avem nădejdea că la El este viața cea veș- nică ca răsplată pentru bunele noastre merite, fie să obținem pedeapsa sufe- rinței veșnice pentru păcatele noastre. Aceasta citește, aceasta păstrează, sub povara acestei credințe să îți apleci su- fletul! (Așa) vei fi primit de către Hris- tos, Domnul, spre câștigarea vieții.
	60	
	65	

^a Potrivit lui Burn *nu apare* în original (= O). ^b Afirmăția aduce aminte cu putere de fragmentul din *De trinitate* (VII 3) al lui Hilarius de Poitiers (scris în jurul anului 356/58), unde se spune că nu se poate predica într-un mod pios (pie) credința în Unul Dumnezeu (unum Deum ... praedicare) că Dumnezeu ar exista doar pentru El Însuși (solus); căci aceasta nu ar lăsa loc pentru Fiul lui Dumnezeu. În cazul în care aceasta s-ar atribui invers numelui lui Dumnezeu, așa cum este potrivit realității, atunci există pericolul de a trăda credința într-un Dumnezeu. Pe scurt: deși Dumnezeu, Dumnezeul istoriei mântuirii este Unul singur (unus), El nu este solitar (solitarius). ^{c-c} *nu apare în O.*; vezi de asemenea J.A. de Aldama, *El Simbolo Toledano I. Su texto, su origen, su posicion en la historia de los simbolos* (Analecta Gregoriana 7), *Rm* 1934, 127-128 și bibliografia amintită acolo. ^d *Ps* (32) 33,6. ^e Vezi *Ps* [103] 104,30. ^{f-f} *Deus nomen est potestatis* O. ^g *Nu apare în O.* ^h *surgit* O. ⁱ⁻ⁱ *nu apare în O.* ^j *gloriam* O. ^k *Nu apare în O.* ^l *Nu apare în O.* ^m *praemia* O.

Adolf Martin Ritter

2.3. Din mărturisirea de credință a regelui vest-gotic Rekkared
citită la sinodul Toledo III, 589

Text din: MHS.C V, 55, 63-56, 76.

„... Ce anume putem noi în plus să facem față de astfel de fapte bune și
mângâierile atotputenției divine, în afară de a crede cu totală devoțiune (tota
devotione) așa precum [Atotputernicul] ne-a poruncit să credem și ne-a lăsat să
credem prin Sfintele Scripturi”:

Id est ut confiteamur esse Patrem,
qui genuit ex sua substantia Filium
sibi coaequalem et coaeternum,
non tamen ut ipse idem sit, natus
et genitor, sed persona alius sit
Pater qui genuit, alius sit Filius,
qui fuerit generatus, unius tamen
uterque substantiae divinitate
subsistat: Pater, ex quo sit Filius,
ipse vero ex nullo sit alio. Filius,
qui habeat Patrem, sed sine initio
et sine diminutione in ea, qua
Patri coaequalis et coaeternus
est, divinitate subsistat. Spiritus
aeque sanctus confitendus a
nobis et praedicandus est a Patre
et Filio procedere et cum Patre
et Filio unius esse substantiae.
Tertiam vero in Trinitatem Spiritus
Sancti esse personam, qui tamen
communem habeat cum Patre et
Filio divinitatis essentiam. Haec
enim sancta trinitas unus est deus,
Pater et Filius et Spiritus sanctus
...

Aceasta înseamnă că noi trebuie să
mărturisim că există Tatăl Care L-a
născut din substanța Sa pe Fiul Cel
egal și coetern cu El, însă nu ca și cum
El Însuși ar fi [ambii] în același timp,
Născut și Născător; ci după Persoană
Unul este Tatăl Care naște și Altul Fiul
Care este născut; **însă Ambii sunt po-**
triviti dumnezeirii dintr-o [unică] sub-
stanță: Tatăl căruia Fiul îi datorează
 existența Sa, Care însă prin nimeni
 altul nu este cauzat^a; Fiul Care are un
 Tată, dar Care fără de început și fără
 vreo diminuare rămâne îndumnezeire,
 în care este egal și coetern cu Tatăl. În
 același fel Duhul Sfânt trebuie să fie
 [așa] cunoscut și propovăduit de către
 noi că El purcede de la Tatăl și de la
 Fiul și că este deoființă cu Tatăl și cu
 Fiul. Cu adevărat, Persoana Duhului
 Sfânt are locul al treilea în cadrul Trei-
 mii; căci El are în comun cu Tatăl și cu
 Fiul esența dumnezeirii. Această Trei-
 me sfântă *este* identică cu Dumnezeu
 Cel Unul, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh ...

Urmează apoi un foarte scurt rezumat hristologic-soteriologic pe baza im-
nului hristologic din Filipeni 2, iar la sfârșit este subliniată necesitatea credinței
în trinitas in unitate divină și unitas in trinitate – a crede așa, se stipulează, este

Cele „trei Simboluri principale” ale Reformei lutherane. Textele și explicarea lor un „indiciu al adevăratei mântuiri” (verae salutis indicium)^a – împreună cu ascultarea față de avertismentele apostolice de a crede în Biserica cea una, universală, care condamnă învățătura cea *contradictorie a lui Arie și a emis o mărturisire bazată pe simbolurile sinoadelor ecumenice de la Nicea până la Calcedon, precum și pe toate celelalte sinoade ale episcopilor drept credincioși care nu se abat de la cele patru sinoade deja amintite*^b.

^a Vezi începutul *Symbolum Quicumque (Athanasianum)*: „Cine vrea să fie mântuit ... (*Quicumque vult salvus esse ...*[BSELK, 000])” precum și începutul *sermo* 10, 1 al lui Cezarius din Arles (citată de Drecoll [precum nota bibl. 9], 41.54), din care proveneau (independente unele de altele?) ambele crezuri, *Athanasianum* precum și Credo-ul regal!
^b Probabil că în mod conștient se trece peste peste cel de-al doilea sinod constantinopolitan din 553, pentru că hotărârile acestuia au fost percepute ca o îndepărtare de Calcedon (451). Vestul însă s-a conceput ca apărător fidel al acestuia de la bun început.

2.4. Canonul 1 al Sinodului din Autun (în jurul anului 670)

Text din: CChr.SL 148A, 319, 1-4

Si quis presbyter aut diaconus
 aut clericus symbolum,
 quod sancto inspirante
 spiritu apostoli tradiderunt^a
 et fidei sancti Athanasii
 presulis inreprehensibiliter
 non recensuerit, ab episcopo
 condempnetur.

5

Dacă un preot, diacon sau [oricare alt] cleric nu știe să rostească fără greșeală simbolul pe care l-au transmis Apostolii prin inspirația Duhului Sfânt și credința Sfântului Atanasie, luptătorul, acela trebuie să fie sancționat de către episcop.

^a Este avut în vedere aproape sigur *Apostolicum*, așa cum la sfârșit pentru *fides sancti Athanasii* nu există alt candidat plauzibil decât *Athanasianum*.

Traducere de Pr. Lect. Dr. Daniel Buda